

İTHAKI DÜNYA KLASİKLERİ

VICTOR HUGO

**BİR İDAM
MAHKÛMUNUN
SON GÜNÜ**

Fransızcadan Çeviren
Metin Yetkin

ÖNSÖZ

Yazarın ismi olmadan basılan bu eserin ilk basımında altta okunacak şu satırlar vardı sadece:

“Bu eserin mevcudiyetini anlamanın iki yolu var: Ya gerçekten sefil bir adamın son sözlerini tek tek yazdığı dağınık ve sararmış kâğıtlardan oluşan bir tomardan ibaret ya da bu adam, sanat için doğayı gözlemleyen bir hayalperestle, bir filozofla, bir şairle karşılaşmıştır, kimbilir? Bu düşüncesi onu ele geçiren bir düştü, daha doğrusu bu düşünceye kendisi teslim oldu ve bu düşünceden tek bir şekilde, onu bir kitaba aktararak kurtulabildi. Okur, bu iki açıklamadan istediğini seçebilir.”

Görüldüğü gibi, bu kitap basıldığı zaman yazar, bütün düşüncelerini söyleme konusunda bir sonuca varamamıştır. Bu düşüncelerin anlaşılmasını ve anlaşılıp anlaşılmadığını görmek için beklemeyi tercih etmiştir. Nitekim de istediği gibi gerçekleşmiştir. Bugün yazar, bu içten ve saf edebi biçim altında yaymak istediği siyasi ve toplumsal fikrinin maskesini çıkarabilir. O zaman yazar şunu bildirmektedir, daha doğrusu yüksek sesle itiraf etmektedir

ki *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*, doğrudan ya da dolaylı olarak nasıl düşünülürse düşünülün, idam cezasının kaldırılması için yapılan bir savunmadan başka bir şey değildir. Yazarın niyeti, kitabı çok okunmasa dahi gelecek kuşakların onun eserinde var olan seçilmiş herhangi bir suçlu veya bir katil için yapılan kolay ve geçici bir kişisel savunma olmadığını göstermektir. Aksine bu eser, günümüz ve gelecekteki bütün sanıklar için toplumsal ve sürekli bir savunmadır, en büyük mahkeme olan toplumun önünde bütün sesiyle minnet edilen ve savunulan insan haklarının çok önemli bir noktasıdır. Bu, bütün ceza davalarının önüne sonsuza dek inşa edilen, *abhorrescere a sanguine*¹, yüce bir temyiz hakkıdır. Bu, önemli davaların sonunda, kralın adamlarının kanlı söylemlerinin kuşattığı üç kat derinlikten oluşan bir debdebenin altında belli belirsiz filizlenen karanlık ve kaçınılmaz bir sorudur. Bu soru, mahkemenin çın çın eden kıvrımlarından yüzülmüş, vahşice dünyaya gelmiş, kıyafetsiz ve çıplak bir şekilde onu görmemiz gereken yere, olması gereken hakiki yerine, korkunç yerine, mahkemeye değil idam sehпасına, hâkimin değil celladın önüne konulmuş bir ölüm kalım meselesidir, diyorum.

İşte, yazarın yapmak istediği de bu. Gelecek ona, umut etmeye dahi cüret edemediği bu şeyi başarmanın zaferini bahşederse, başka bir ödül istemeyecektir.

6 Böylece yazar, bunu bildirir ve bunu tekrar eder; masum ya da suçlu olsun, olası bütün sanıkların adına bütün mahkemelerin, bütün salonların, bütün jürilerin, bütün adaletin önünde bununla uğraşır. Bu kitap, herhangi bir hâkime

1 (Lat.) Kandan korkmak.

yöneltiştir. Savunmanın, dava kadar engin olması için –ve böylece *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* doğar– eserin içindeki her türlü katkıyı, kazayı, özeli, kendine has olanı, değişkeni, değişebilir olanı, ayrıntıyı, vakayı, özel ismi atmak ve herhangi bir hâkim tarafından, herhangi bir suçtan dolayı yargılanmış herhangi bir mahkûmun davasını savunmakla yetinmek (bu yetinmekse) zorunda kaldı. Düşüncesinden başka bir aracı olmadan, hâkimin *oes triplex*¹ altındaki kalbini kanatmak için yeterince uğraştıysa ne mutlu ona! Adaletle inananlara acıma duygusu verebil-diyse ne mutlu ona! Hâkimin içini kazıya kazıya, orada bazen bir insan bulduysa ne mutlu ona!

Üç sene önce, bu kitap çıktığında, bazı kişiler yazarın fikrinin tartışılmaya değer olduğunu düşündüler. Bazıları bunun bir İngiliz kitabı olduğunu ileri sürdüler, bazıları ise bir Amerikan kitabı olduğunu. Olayların kökenini bin yerde aramanın benzersiz saplantısı, sokağınızı yıkayan dereyi Nil Nehri'nin kaynağından akıtmak kadar saçma! Yazık! Burada ne bir İngiliz kitabı, ne bir Amerikan kitabı ne de bir Çin kitabı var! Yazar, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nü yazma fikrini bir kitaptan almadı, fikirlerini uzaklarda arama alışkanlığı yoktur onun. Bu fikri, hepimizin görebileceği, belki de görmüş olduğu bir yerden (çünkü kim *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nü aklına getirmemiş ya da yüreğinde hayal etmemiş olabilir ki?), temiz yürekle kamusal alandan, Grève Meydanı'ndan almıştır. İşte bir gün, oradan geçerken, giyotinin kırmızı kesik organlarının altındaki bir kan gölünün içinde yatan o fikri edindi yazar.

1 (Lat.) Kuvvetli bir zırh gibi.

O zamandan beri, Yargıtay'ın kara perşembe arzularından, bir idam mahkûmunun çığlığının Paris'te yankılandığı bir güne varıyordu, her seferinde, yazar pencere-lerinin altında yankılanan boğuk inleyişleri duyuyordu ki bu inleyişler Grève için izleyicileri topluyordu, her defasında, bu acı veren fikir geliyordu yazara, onu ele geçiren, jandarmalarla, cellatlarla, kalabalıkla kafasını dolduran bu fikir, can çekişen bir zavallının son acılarını dakika dakika ona anlatıyordu; –şu anda ona günah çıkartıyorlar, şu an saçlarını kesiyorlar, şimdi ellerini bağlıyorlar– bütün bunlar, bu zavallı şairi her şeyi topluma aktarmaya zorluyordu, bu korkunç olay gerçekleşirken ona bunları söylemek için baskı yapıyordu, onu itiyordu, sarsıyordu, ruhundan mısralar söküyordu, bu katli yapan oydu sanki. İlham gelir gelmez onu öldürüyordu, bütün çalışmalarının üstünü çiziyor, ters düz ediyordu, bu fikir, onu kuşatıyordu, yakasını bırakmıyordu bir türlü, işte bu fikir, onu işgal ediyordu. Bu bir işkenceydi, gündüz başlayan ve o esnada işkence gören zavallınıniki gibi saat dörde kadar sürüyordu. Yalnızca, saatin korkunç sesinin *ponens caput expiravit*¹ ile çığlık atmasıyla yazar rahat bir nefes alıyor, içi rahatlıyordu. Bir gün hatırladığı kadarıyla, Ulbach'ın idamının ertesi günüydü, bu kitabı yazmaya koyulmuştu. O zamandan beri rahatlamıştı. Adli suçlar denilen toplumsal suçlardan biri işlendiğinde, vicdanı ona artık yalnız olmadığını söyledi, sonunda Grève Meydanı'ndan toplum birliğinin bütün üyelerinin alınına sıçrayan o kan damlasını hissetmedi.

Yine de bu yeterli değildi. Ellerini yıkamak iyi de, kan

1 (Lat.) Son nefesini kafasını eğerken verdi.

akmasını engellemek daha iyiydi. Zaten kendisini idam cezasının kaldırılmasına yönelten daha yüksek, daha ulvi ve daha yüce bir amacı benimsiyordu. Bu yüzden devrimlerin bile kökünden sökemediği tek ağacın, darağacının indirilmesi için her millete mensup olan yüce gönüllü insanların itiraflarına ve çalışmalarına yapışık olan kalbinin derinliklerinde hissediyordu. Sıra ona, cılız adama gelince sevinçle ağaca baltayla saldırmak, Hıristiyanlık üzerinde altmış yıl önce onlarca yüzyıldır ayakta duran yaşlı idam sehпасına Beccaria'nın vurduğu darbeyi büyötmek istiyordu.

Az önce idam sehпасının devrimlerin yıkamadığı tek yapı olduğunu söyledik. Devrimler nadiren insan kaniyla yetinmiştir ve toplumu budamak, dalını kırmak, toplum ağacının başını kesmek için gelmiştir, idam cezası en büyük zorlukla devrimin vazgeçtiği bıçaklardan biridir.

Bununla birlikte itiraf edeceğiz ki, devrim bize anlamlı ve idam cezasını kaldıracak gibi gözükseydi buna Temmuz Devrimi¹ layık olurdu. Görünüşte gerçekten de halktan geliyordu, XVI. Louis'nin, Richelieu'nün ve Robespierre'in barbar cezasını ortadan kaldırmak ve insan hayatının dokunulmazlığını yasanın en tepesine yazmak modern zamanların en yüce gönüllü bir halk hareketiydi. 1830, 93 satırını² kırmaya layıktı.

Bir zamanlar bunu ümit ettik. 1830 Ağustos'unda, havada öyle bir yüce gönüllölük vardı, öyle bir ihsan ve

- 1 Fransa'da 27 Temmuz 1830'da başlayan Temmuz Devrimi, Bourbon Hanedanı'nın kesin olarak yıkılarak restorasyon döneminin kapanmasına, liberal monarşinin kurulmasına yol açan devrimdir. -ybn
- 2 Joseph Ignace Guillotin, giyotinin mucididir. 1792 yılında kullanılmaya başlanmıştır. -ybn

medeniyet dalgalanıyordu ki insanlar arasında, güzel bir geleceğin nişanesi olan kalplerin pırıl pırıl olduğu hissediliyordu, öyle ki bu bize idam cezası yasadan kalktı gibi geldi, zımni olarak ve oy birliğiyle, geriye kalan ve bizi rahatsız eden diğer meseleler gibi. Buna, tıpkı diğerleri gibi hepimiz yana yakıla inandık. Birkaç hafta boyunca, güvençle ve bölünle gelecekte yaşamın dokunulmaz olacağı inancını besledik, tıpkı insan özgürlüğünün dokunulmazlığı gibi. Esasen, César Bonesana'nın ulu hayalinin hukuki düzlemde çözülmesi için bir teşebbüsün ardından kaygıyla iki ay geçti.

Ne yazık ki bu teşebbüs soldu, beceriksizdi, neredeyse ikiyüzlüydü ve toplum refahından ziyada başka amaçlar taşıyordu.

1830 yılının Ekim ayında, hatırlanacaktır, Napolyon'un Dikilitaş'ın¹ altına gömülmesi teklifi gündemden uzaklaştıktan birkaç gün sonra, bütün Meclis ağılamaya ve bağırmaoya koyuldu. İdam cezası sorunu hasıraltı edildi, bu durumdan hareketle aşağıda birkaç laf söyleyeceğiz ve böylece, öyle gözükiyordu ki yasa koyucuların bütün bağırıklarını ani ve harika bir merhamet duygusu kaplamıştı. Kime konuşmalı, kime yakarmalı, kimin için eller göğe kalkmalı... İdam cezası, yüce Tanrım! Ne korkunç! Nasıl bir yaşlı başsavcı, kırmızı kıyafetlerinin içinde beyazlaşan, hayatı boyunca ekmeğini iddiamelerin kanıyla ıslatan, nasıl da bir anda acı çeken bir havaya büründü ve tanrılar giyotinden öfke ettiğini nasıl da doğruluyor! İki gün boyunca mahkeme ağlayıp sızlayan konuşmalarla doldu. Bu bir inleme, bir cenaze şarkısı, iç karartıcı

1 Paris meydanlarından birinde bulunan dikilitaş. -ybn

mezmurların¹ konseriydi, bir “*Super flumina Babylonis*”², bir “*Stabat mater dolorosa*”³, meclisin ilk sıralarını süsleyen hatip orkestrasının icra ettiği, korolu, büyük günlere güzel tınılar veren “Do Senfonisi”. Kimisi kalın sesiyle, kimisi tiz sesiyle geldi. Hiçbir şey eksik değildi. Mesele şu ki daha dokunaklı ve daha acınası olunamazdı. Gece oturumu neredeyse uzadı, La Chaussée’nin⁴ beşinci perdesi gibi babacan ve yürek parçalayıcıydı.

Bundan bir şey anlamayan halkın gözlerinde yaşlar vardı.⁵ O zaman mesele neydi? İdam cezasını kaldırmak mı? Hem evet hem de hayır. İşte mesele şuydu:

Halktan dört adam, dört adam gibi adam, bir salonda rastlanabilecek, kibarca hoşbeş edilebilecek insanlar; bu adamlardan dört tanesinden bahsediyorum, yüksek siyasi mecralarda, Bacon’ın “suç” diye adlandırdığı atılğan hamlelerden birini denedi ki Macchiavelli buna “teşebbüs” demektedir. Suç yahut teşebbüs olsun, hepimiz için sert olan yasa, bunu ölümle cezalandırdı. Bu dört şansız adam orada, Vincennes’in⁶ güzel kemerleri altında olarak, Fransız takımı giymiş üç yüz asker tarafından muhafaza edilerek, mahkûm oldular, yasaların esiri oldular. Ne yapmalı ve

- 1 Mezmur: İlahi şekilde okunan Zebur surelerine verilen isimdir. –*ybn*
- 2 (Lat.) “Babil nehirleri kıyısında.”
- 3 (Lat.) “Kederli anne.”
- 4 Nivelles de La Chaussée Fransız komedi ve trajedi yazarıdır. –*ybn*
- 5 (Lat.) Bu sebepten dolayı mecliste bulunan herkese aynı tahkiriyle yaklaştığımız sanılmasın. Orada, güzel ve değerli laflar da gayet iyi bir şekilde söylendi. Bay de Lafayette’in ciddi ve sade konuşmasını ve başka bir ince ayrıntı içerisindeki, Bay Villemain’in dikkate şayan doğaçlama konuşması biz de herkes gibi alkışladık.
- 6 Vincennes Fransa’nın Île-de-France bölgesinde yer alıp ve 16. yüzyıldan itibaren hapishane olarak kullanılmıştır.

nasıl yapmalı? Bir at arabasında, büyük halatlarla rezilce bağlanmış hâlde, gelen bir memurla, adını verilmemesi gereken, sırt sırta, sizin ve benim gibi dört insanın, dünyadan dört insanın Grève'e¹ gönderilmesinin imkânsız olduğunu anlıyor musunuz? Keşke maundan yapılmış bir giyotin olaydı!

Hey! Geriye kalan tek şey idam cezasını kaldırmak!

Bunun hakkında, meclis işe koyuldu.

Dikkat edin baylar, daha dün size hayali gözüken idamın kaldırılması meselesini bir teori, bir rüya, bir delilik, bir fikir olarak görüyordunuz. Dikkat edin, ilginizi at arabasına, kalın halatlara ve bu korkunç kan rengi makinanın üzerine çekmek için gösterdiğimiz ilk çaba değil bu. Gariptir ki, bu ucube ıvır zıvır bir anda gözlerinize ilişti.

Ah! Mesele budur! İdam cezasını sizin yahut halkın yüzünden kaldırmıyoruz, bizim için, bakan olabilecek mebuslar için kaldırıyoruz. Giyotin'in mekanizmasının yüksek sınıfları ısırmasını istemiyoruz. Onu kırıyoruz. Bu, herkes için uygunsuz pek güzel ama sadece kendimizi düşünmedik. Ucalégon yanıyor. Ateşi söndürelim. Haydi, celladı kovalım, kanunun üstünü çizelim.

Böylece bir bencillik alışımı en güzel toplumsal eşleşmeleri bozuyor, niteliğini değiştiriyor. Bu, ak mermerdeki siyah damar; her yerde akıyor ve hiç durmadan ansızın bıçak altında görünüyor. Heykeliniz tekrar yapılacak.

Kuşkusuz, bu dört bakanın kellesini isteyenlerden olmadığımızı burada açıklamaya gerek yok. Bu bahtsız insanlar tutuklanınca, işledikleri suçların bizde uyandırdığı

1 Grève Meydanı'nda yapılan idam cezalarına 1830 yılında son verildi. -ybn

öfke, herkeste olduğu gibi bizim içimizde de değişerek acıma duygusuna dönüşmüştü. Onların arasından bir kaçının aldıkları eğitimden dolayı önyargıları olduğunu, şeflerinin 1804 suikastlarını devam ettirmekte inat eden, devlet hapishanelerinin rutubetli karanlığının altında saçları beyazlaşan az gelişmiş beyinli, fanatik bir sapkın olduğunu ve toplumsal şartların kaçınılmaz getirilerine bağlı olarak, monarşinin 8 Ağustos 1829'da¹ dizginlerini kopardığı bu dik yokuşta dikilmesinin imkânsızlığını, pek az hesap ettiğimiz kraliyet üyelerinin nüfuzunu, neredeyse içlerinden birinin kızıl bir manto gibi başlarına gelen felaketlere rağmen saçtığı onuru düşledik. Samimiyetle, hayatlarının kurtarılmasını dileyenlerdeniz biz ve bu uğurda kendini feda etmekte hazır olanlardanız. Olacak şey değil ama onların idam sehпасı bir gün Grève'de dikilseydi, bundan kuşku duymuyoruz ki o sehpayı devirmek için yine aynı isyan olacaktı ve bu satırları yazan kişi de aynı yüce duyguyu paylaşacaktı.

Zira, şunu da söylemek lazım ki toplumsal krizlerde, bütün idam sehпalarını sökmek gerekir, siyasal idam sehпасı en iğrenci, en uğursuzu, en zehirlisidir, köküyle birlikte sökülmesi en elzem olan da odur. Bu giyotin çeşidi kökleri kaldırım taşlarının içindedir, kısa bir zamanda yerin her noktasında dallanıp budaklanır.

Devrim zamanında düşen ilk başa dikkat edin. Toplumun iştahını kabartır.

O zaman, biz de kişisel olarak bu dört bakanı kurtarmak isteyenlerdeniz ve her konuda mutabıkız, siyasal sebeplerden olduğu gibi duygusal sebeplerden ötürü de.

1 8 Ağustos 1829 tarihinde, fazla kralcı bir bakanlık kurulmuştur. —ybn

Sadece, meclisin idam cezasının kaldırılması için başka bir sebep seçmesini yeğledik.

Bunu teklif etmiş olsaydık, bu arzu edilen kaldırma, Tuileries'den Vincennes'e kadar düşmüş dört bakan konusunda olmazdı ama uzanan büyük yollardaki ilk hırsız için, sokakta yanınızdan geçerken güç bela baktığınız, hiç konuşmadığınız, üstünüze toz bulaştıracak bir yaklaşıma girmediğiniz, bu zavallılardan biri için, çocukluğu paçavralar içinde geçen çıplak ayakla kavşakların çamurunda koşan, kış soğuşundan titreyerek rıhtım kenarlarında, akşam yemeğinizi yediğiniz Bay Véfour'un mutfağının hava deliklerinde kendini ısıtarak, çöp yığınlarının içinden bir ekmek kabuğunu çıkararak ve onu yemeden önce kurularak, bir bozukluk bulmak için bütün gün dereyi çiviyle kazıyarak, kral bayramlarının bedava gösterileri ve bir başka bedava gösteri Grève'deki idamlar dışında, hiçbir eğlencesi olmadan; açlığın hırsızlığa ittiği zavallı iblisler ve bu hırsızlık üstelik onların çünkü onlar; anne şefkatinden yoksun bir toplumun çocukları, tutukevinin on iki yaşında aldığı, on sekiz yaşında zindana, kırk yaşında idam sehpasına düşmesi kesin olan; sizin sunabileceğiniz bir okul yahut bir atölyeyle iyi, ahlaklı, faydalı olacak olan fakat onlarla ne yapacağınızı bilmediğiniz, onları işe yaramaz bir yük gibi bazen Toulon'un kızıl mahşerine, bazen Clamart'ın sessiz çitlerine dökecek, önce özgürlüklerini yok edip sonra hayatlarını yok ettiğiniz bu adamlardan biri için idam cezasının kaldırılması teklif edilebilir miydi? İşte öyle bir adam için idam cezasının kaldırılması teklif edilseydi, oturumunuz büyük, aziz, yüce ve saygıdeğer olurdu. Tanrı'nın huzu-

runa çağırın Trento'ın saygıdeğer rahiplerinden beri, *Per viscera Dei*, çünkü onların değişmesi umulur, *quoniam sancta synodus sperat haereticorum conversionem*¹, asla hiçbir insan topluluğu dünyaya böyle yüce böyle ünlü ve böyle bağışlayıcı bir gösteri sunmamıştı. Küçük ve güçsüz olanlardan sıkıntı duymak her zaman büyük ve güçlü olanlara ait oldu. Bir Brahman kurulu parya meselesinde bu işe el atsaydı güzel olurdu. Burada, parya meselesi halkın meselesidir. Meseleye müdahil olmadan idam cezasını sadece halk için kaldırarak siyasi değil toplumsal bir hamle yapmış olacaktınız.

Cezayı kaldırmayı denerken, kaldırmış olmak için değil, hükümet darbesinin avcuna düşmüş, tutsak dört zavallı bakanı kurtarmak için siyasal bir hamle dahi yapmadığınız sürece, toplumsal bir nitelik taşıyacaktır!

Ne oldu? Siz samimi olmadığınız için güvensizlik ortamının doğması olağandır. Halk, değiştirilmek istendiğini görünce kitleler hâlinde meselenin tamamına sınırlendi, bu dikkate şayandır! Halk, idam cezası bütün ağırlığıyla üstüne çökse de onu savundu. İşi bu noktaya getiren sizin beceriksizliğiniz. Sorunu çarpık ve samimi-yetsiz bir şekilde açarak uzun bir zaman için tehlikeye soktunuz. Komedi oynadınız, ıslık çaldılar ona.

Yine de bazıları bu güldürüyü ciddiye almışlardı. Meşhur oturumdan ardından dürüst bir insan olan adalet bakanı tarafından başsavcılara bilinmeyen bir zamana kadar büyük idamları erteleme emir verilmişti. Görünüşte bu büyük bir adımdı. Ama bu oyunları kısa sürdü.

1 “Kutsal Meclis, mezhep sapkınlarının iman yoluna geri döneceklerini umut etmektedir.”